

Alain Finkielkraut:
Antisemitiska element i den anti-rasistiska rörelsen
AV OLOF MATHÉ

Alain Finkielkraut är en inflytelserik och kontroversiell fransk filosof som på sistone hamnat i blåsväder på grund av sin analys av den senaste tidens oroligheter i de franska förorterna. I en tidningsintervju hävdade han bland annat att "anti-racism will be for the 21 st century what communism was for the 20 th century". Precis som kommunismen ursprungligen var en dröm om att förbättra mänskligheten men som resulterade i flera antisemitiska regimer ser Finkielkraut starka antisemitiska element i den anti-rasistiska rörelsen, en i grunden humanistisk yttring. I essän "Au nom de l'autre" ("I den Andres namn"), analyserar Finkielkraut denna konceptuellt nya antisemitism, som skiljer sig från den vi tidigare lärt oss identifiera.

Finkielkrauts essä är skriven strax efter den antisemitiska våldsvåg som drabbade det fransk-judiska samfundet i den andra Intifadans och Irakkrigets spår. Gravplatser skändades, synagogor och skolor vandaliserades, enstaka fall av misshandel rapporterades. De flesta dåd verkar ha begåtts av andra generationens muslimska invandrare, vilket ställde våldet i ett nytt ljus. Det tycks inte längre vara frågan om europeisk antisemitism utan om arabiskt judehat som frodats i de förorter där integrationen misslyckats. Dåden belyste på så sätt de enorma integrationsproblem det franska samhället tampas med (och fortsätter tampas med, jfr den senaste tidens upplopp). Framförallt började många ifrågasätta det ideal den franska nationen är grundad på, den universella "republikanismen" och dess framgång som integrationsmodell. Här ligger också orsaken till de franska judarnas missmod de senaste åren. Det är just detta ideal som tidigare garanterat judarnas jämställdhet.

Ny sorts antisemitism

Finkielkraut söker alltså inte ifrågasätta den franska republikanska ideologin, som av naturliga skäl är honom mycket kär, och heller inte förklara vad som driver förortsungdomar till antisemitism. Vad som stör honom är ett mer angeläget problem, nämligen det gehör dåden vann i breda folklager och hur detta gehör kan degenerera i antisemitism. Många förstod våldsdåden mot judarna som en rimlig konsekvens av Israels politik gentemot palestinierna, en sorts förmildrande omständighet. På så sätt fick våldsdåden tyst uppbackning. Finkielkraut ser fröet till en ny sorts antisemitism i denna underförstådda acceptans av våldet och i likställandet av alla judar med israeler. Bokens undertitel: "Réflexions sur l'antisémitisme qui vient" ("Tankar kring den kommande antisemitismen") visar också att det är denna nya antisemitism Finkielkraut försöker göra sig en föreställning om.

Finkielkraut anser att vi förletts att tro att antisemitismen försvann i.o.m. andra världskrigets slut. I själva verket fick judarna bara lite respit. Därmed inte sagt att det är de gamla plågoandarna som kommit tillbaka. Visst, medger Finkielkraut, "finns det inget i judehatet som inte väcker minnen till liv", ("il n'y a rien dans la haine des Juifs qui ne rappelle quelque chose") men samtidigt måste för den delen inte tolkas i skuggan av det förflutna. Utmaningen ligger, enligt Finkielkraut, i att tolka antisemitismens återkomst på ett relevant sätt.

Historia av förtryck

Finkielkraut verkar anse att vi lever i en tid och i ett samhälle som i för stor utsträckning är försjunkna i ett meningslöst betraktande av sin egen historia. Detta gäller oavsett trosbekännelse, även om ens etnisk-religiösa bakgrund naturligtvis färgar historiesynen.

Judarna skulle alltså vara snärjda av sin historiesyn. Finkielkraut anser att vi bör ”såga av gallrena i vårt tillbakablickande fängelse”, (”scier les barreaux de notre prison rétrospective”), för att förstå samtiden bättre. Han påpekar att antisemitismen, som alla former av förtryck, är mångfasetterad och måste förstås efter den kontext den gör utbrott i. Då skulle man också inse att all antisemitism inte nödvändigtvis följer gammalt mönster, vilket man lätt kan tro om man låter det förflutna överskugga ens tolkning av nuet.

På liknande sätt lider Europa av ett övermått av historia, så till den grad att européerna själva blivit offer för sin historia av förtryck. Den påtvingar européerna uttjänta tolkningsramar och förenklar och snedvrider också därmed debatten kring Israel-Palestina konflikten.

Judarnas oförmåga att glömma och européernas nya antisemitism har alltså sina rötter i en förvriden historiesyn. Finkielkraut visar var den nya antisemitismen hämtar näring, men grundar för den skull inte sina idéer i en mer allmän historiesyn. Därför blir också hans skrift mer polemisk än rent filosofisk.

Monumental historieskrivning

Hur man bör närma sig historien och vad man ska lära sig av den är ju ett gammalt filosofiskt trätoämne. Bland de filosofer som skrivit om historievetenskapen kan nämnas Nietzsche, som lade fram sina tankar om ämnet i en essä vid namn ”Om historiens nytta och skada”. Nietzsche hävdade, vilket Finkielkraut säkert skulle hålla med om, att ”man måste lika klart inse att livet behöver stödet från historien, som att ett övermått av historia skadar det levande”. Nietzsche exemplifierar med den människa som med för stor vördnad närmar sig historien: ”Ägandet av möbler som länge gått i släkten får en annan betydelse hos en sådan människa: ty de äga henne snarare än tvärt om”. På liknande sätt verkar Finkielkraut anse att vår tid, och i synnerhet judarna, lider av ett övermått av historia. Kanske skulle Finkielkraut t.o.m säga att vi idag lider av en överdos av vad Nietzsche kallade ”monumentalistisk historieskrivning”, en historieskrivning som står myten nära och som utgör både förebild och inspirationskälla. En monumentalistisk historia, som vår, ”retar genom förföriska likheter den djärve till våghalsighet, den entusiastiske till fanatism”, skrev Nietzsche och nog är det här Finkielkraut finner orsaken till den senaste våldsvågen mot Frankrikes judar.

Europa betraktar sin historia med sällsynt introspektion skriver Finkielkraut. Därför är också den nya antisemitismen i mångt och mycket en europeisk företeelse. Europa vilar nämligen på andra grundvalar idag än för 60 år sedan. Före andra världskrigets utbrott kunde Europa definieras positivt, med hänvisning till det gemensamma kulturarvet och som en dyrkan av den europeiska humanismens stora namn: ”Dante, Shakespeare, Goethe, Pascal...”. Idag kan Europa blott definieras negativt konstaterar Finkielkraut, som ett skallande ”aldrig mer!”. Europa har upphöjt sin historia, och andra världskriget i synnerhet, till vad man på franska kallar en ”mythe fondateur”, den sortens grundläggande berättelse som utgör samhällets fundament. Holocaust håller inte på att glömmas bort. Tvärt om, förintelsen har slagit rot i det allmänna medvetandet, och detta är inte enbart av godo menar Finkielkraut. Historien har förstelnat och blivit till ett orubbligt monument. Förintelsen förstås som demokratins absoluta motsats, ett förnekande av varje form av universell humanism. Åminnelsen av andra världskrigets förbrytelser blir fundamental för ett mänskligt samhälle och för demokratins fortlevnad. Därför bygger man även i Washington ett Holocaustmuseum, trots att förintelsen inte ägt rum på amerikanskt territorium. Detta onda som är demokratins motsats är för amerikaner ett utländskt problem. För européer är dock ondskan inhemsk. Europa var skådeplatsen för utplånandet av ”den Andre”. Därför tror Finkielkraut också att den nya antisemitismen framförallt är ett europeiskt problem. Europa har rannsakat sig själv och klär sig numera i självgodhetens skrud. Europa är på sin vakt. Anklagar man sig själv blir det

lättare att döma andra. Som Nietzsche skrev: ”en tids historiska övermått tycks mig farlig och livsfientlig... genom detta övermått drabbas tiden av den falska föreställningen att den i högre grad än varje annan tid äger den sällsynta dygden rättvisa.”

”Aldrig mer”

I och med den andra Intifadans utbrott ringer larmklockan i Frankrike: ”Aldrig mer!” Västerlänningen är återigen på väg att ge sig på ”den Andre”. Men denna gång är inte ”den Andre” jude; juden är västerlänning, och i egenskap av västerlänning förbrytare: judarna har blivit rasister. Fransmannen anklagar inte längre juden för att fördärva den franska nationen. Han klagat inte över judarnas främlingsskap. Tvärt om, de har assimilerats så till den grad att de börjat bete sig som européerna gjorde innan de lärde sig sin läxa: ”Ångerns mästare försäkrar oss om att Israel bryter mot medmännisklighetens religion, som Europa omvänt sig till genom insikten om sin antisemitism.” skriver Finkielkraut. (“Les champions de contrition assurent qu’Israël transgresse... la religion de l’humanité à laquelle l’Europe a été convertie par la prise de conscience de son antisémitisme.~»))

Fransmannen beklagar därför det martyrskap judarna påtvingar palestinierna. Han anser att judarna inte lärt sig något av historien. De klänger sig fast vid sin nationalstat och bedrar därmed det kosmopolitiska ideal som länge varit deras kännetecken och som resten av världen anslutit sig till. Judarna framstår som ”ett härsklustet och självsäkert folk” (“Un peuple dominateur et sûr de lui”) som de Gaulle en gång kallade dem.

En känsla av historisk skuld har alltså kommit att definiera den europeiska civilisationen, men detta är en känsla juden saknar eftersom han saknar förtryckarens historiska skuld. Dyrkan av ”den Andre” är på så vis exkluderande, för det är endast den infödde fransmannen som verkligen kan känna för ”den Andre”. Fransmannen har, tack vare sin nationella historia, mer rätt att ta ”den Andres” parti än den som inte bär samma historiska börda på sina axlar. För den som alltid varit förtryckt, läs juden, är situationen hopplös. Han har helt enkelt inte samma historiska möjlighet till medkänsla. Finkielkraut skriver: ”Infödda fransmän vårdar en släktskapets arrogans genom att undersöka alla lik i den nationella garderoben” (“les Français de souche soignent l’arrogance généalogique par la visite et l’inventaire de tous les placards de l’histoire nationale~»)). På detta sätt hamnar judarna i ett moment 22. Man anklagar dem för att inte ha lärt sig sin läxa av historien, men problemet är bara att judarna i detta avseende har väldigt lite att lära sig av sin historia! Märk väl denna konceptuella helomvändning: tidigare har ju judarna i allra högsta grad ansetts bära en historisk skuld, skulden till Kristi korsfästelse. Det är inte förutan att man kommer att tänka på Marx visdomsord: ”History repeats itself, first as tragedy, second as farce”.

”Hatets framtid”

På detta sätt, menar Finkielkraut, befinner sig ”hatets framtid” (“l’avenir de la haine”) hos dem som blint tar parti för ”den Andre”, hos dem som demonstrerar mot Le Pen och för palestinierna, inte hos de ”Vichytrogna” (“les fidèles de Vichy”). De tror sig agera rättvist eftersom de agerar i enlighet med tidsandan, men egentligen döljer sig här en oförmåga att förstå komplexa skeeden: ”En översvallande antirasistisk glädje kodar om varje tragedi i termer av tolerans och stigmatisering” (“une exubérance antiraciste... recode tout drame dans les termes de l’alternative entre tolérance et stigmatisation”). Européerna har, enligt hans mening, förblindats av sin iver och sin vilja till rättfärdighet att de inte längre inser komplexiteten, och därmed också tragiken, i t.ex. Mellanösternkonflikten.

Finkielkraut poängterar att tragedin i Mellanöstern inte låter sig förstås av motsatsförhållandena ”solidaritet eller segregation, öppenhet eller etnocentrism” (“solidarite

ou ségrégation, ouverture ou ethnocentrisme”). Genom att ständigt skandera ”aldrig mer” söker man besvärja framtiden, vilket bara får som följd att man ignorerar den politiska aspekten av konflikten. Man ser där enbart ett krig mot ”den Andre”, och gör sig då skyldig till en enorm förenkling. Finkielkraut anser att Israel-Palestinakonflikten i själva verket består av fyra simultant pågående krig: det palestinska kriget för Israels utplånande, det palestinska kriget för en självständig stat, det israeliska kriget för Israels säkerhet, det israeliska erövringskriget i de ockuperade områdena.

”Den andre”

Finkielkraut konstaterar att idén om ”den Andre”, en humanistisk idé, ersatt idén om fienden, en politisk idé. Finkielkraut gör oss en tjänst att belysa den semantiska glidning som verkställts: medan det är en politisk möjlighet att föra krig mot sin fiende, om än en mänsklig tragedi, är det ett brott mot mänskligheten att föra krig mot ”den Andre”.

Varför är då palestinerna ”den Andre” i Mellanösternkonflikten och inte juden? Finkielkraut ger inget direkt svar men låter oss ändå förstå varför. Judarna är numera så väl integrerade i Europa att de inte längre kan vara ”den Andre”. Häri ligger risken för konceptuell förvirring: Rasismen är en del av det europeiska samhället, juden likaså.

Eftersom judarna är så väl integrerade i det europeiska samhället blir också fränstötandet av dem desto starkare. I vår iver till självransakan tar vi slentrianmässigt ”den Andres” parti. Juden blir, p.g.a. Mellanösternkonflikten, till själva sinnebilden för rasisten, en brunskjorta - 30-talets antisemit. Rasisten är ju ”den Andres” motsats och ”förargelsen över hans [rasistens] existens påkallar straffet”, som Finkielkraut skriver. (”le scandale de son existence appelle le châtiment”). Den nya våldsvågen mot de franska judarna får på så vis ett tyst godkännande av alla som reflexmässigt sympatiserar med ”den Andre”. Judarna hade i vilket fall förtjänat det eftersom ”den Andre” alltid är oskyldig och ”den Andre” alltid har rätt att försvara sig oavsett metoder.

Finkielkraut ser alltså hur den nya anti-semitismen finner näring i ett övermått av historia. Med ett drag av fransk elitism beklagar han hur vi konfronteras med samhällets ”översvallande historiska längtan”.(”nous voici confronté à une fièvre hypermnésique”). Vårt passionerade förhållande till historien gör att vi inte längre kan förhålla oss till historisk kunskap. Vi kan därför heller inte sätta den i sitt sammanhang.

Nietzsche

Nietzsche skulle inte ha förvånats. Han ansåg att ”kunskapen om det förflutna vid varje tidpunkt endast behövs i framtidens och nuets tjänst; den är alltså inte till för att försvaga nuet och syftar inte till att beröva en livskraftig framtid dess rötter.” Nietzsche poängterar att historien ska vara sedelärande. Det som gagnar livet har inte alltid ”flutit ur kunskapens rena källa” och man bör inte ty sig till vetenskapsmannens devis: ”*fiat veritas pereat vita* [må sanningen härska även om livet går under]”. Människan måste sätta historien i perspektiv och veta vad hon ska göra med sin kunskap, varför hon samlar på sig den. Sådan insikt är dock inte alla givna och Nietzsche hävdar att ”blott den som bygger framtiden har rätt att döma det förflutna”.

Finkielkraut är inte fullt lika kategorisk gällande de som har visdom nog att handskas med det förflutna, men man anar att han skulle sympatisera med en liknande tankegång. Man kan tolka Finkielkraut som att han till syvende och sist argumenterar för en mer nyanserad historiesyn. I vilket fall som helst vändas han över den förenklade historieskrivning som präglar vår tid. Det som också kännetecknar den monumentalistiska historiesyn som sänkt sig över Europa är dess ensidighet. Det som inte passar sopas under mattan. Man försvarar sig

mot överflöd genom att förenkla, och kvar blir då bara ”de två urbilderna av nazisten och offret”, (”les deux archétypes du nazi et de la victime”).

Förtryck i humanismens tecken

Så sätts judarna och Europas gamla demoner på skampålen tillsammans. Även om antisemitismen i dess forna form inte längre är rumsren ser Finkielkraut hur den kan komma att ersättas av en ny form av förtryck, ett förtryck i humanismens tecken. Och märk väl att det som kännetecknar den nya antisemitismen, dyrkan av ”den Andre”, är rasbiologins ideologiska motpol!

Plikten att minnas kantar alltså vägen till ”ideologins helvete”, som Finkielkraut uttrycker sig, (”c’est même l’injonction à se souvenir qui pave vertueusement l’enfer de l’idéologie”). Ett problem av ny art således, men som tyvärr tar sig gamla, alltför väl kända uttryck. Finkielkraut har ingen utväg att föreslå så kanske får vi låta Nietzsches ord verka som tröst: ”det krävs stor styrka att kunna leva och samtidigt kunna glömma att liv och orättvisa är förenade”.

Olof Mathé har examen i filosofi från École Normale Supérieure, Paris och i teknisk fysik från KTH, Stockholm.

Olof Mathé presenterade Alain Finkielkrauts tankar i en längre version för Paideias elever tidigare i år.